

הרי זה כונסן לכולן לדיר להתעשר, ונוטל ב-ח למעשר אחד מן האלולין, (1) והשאר פטורין.

ומשום דממה נפשך נפטרו כולן:

אי באחד באלול הוא ראש השנה, הרי הבהמות דאלול ותשרי מצטרפין ונטל אחד מביניהם לעשירי, ואילו הבהמות דאב — פטורים היו, ואין צריכים לעשר כלל שאין להם צירוף.

ואי באחד בתשרי הוא ראש השנה, הרי דאב ואלול מצטרפין ונטל עשירי מביניהם, ואילו דתשרי פטורין. כלומר, נפטרו אף הם מספק דשמה אחד בתשרי אינו ראש השנה, וכדמפרש ואזיל.

מאי אמרת? לצרפו לגורן אחר, שמה תאמר: למה נפטרו אלו של תשרי, והרי שמה משנה חדשה הם ולא נצטרפו למעשר שעשה, וימתין עמהם עד שיהיו לו עוד

הגורן מפסיק ביניהם, והרי בין הנולדים בתשרי לנולדים באב שלאחריו הפסיקו שתי גרנות, והייתי אומר שאין הם מצטרפים —

קא משמע לן הברייתא שהם מצטרפים, וכדתנן נמי במשנתנו:

המשה לפני ראש השנה והמשה לאחר ראש השנה אין מצטרפין, אבל המשה לפני הגורן והמשה לאחר הגורן, הרי אלו מצטרפין.

אמר רבא: לדברי בן עזאי, שאנו מסופקים אם ראש השנה למעשר בהמה הוא באחד באלול או באחד בתשרי:

אם נולדו לו חמשה בהמות באב, וחמשה בהמות באלול, וחמשה בהמות בתשרי, ונמצא שספק הוא לו אם עשרת הראשונים חייבים במעשר, וחמשת האחרונים ימתינו לגורן אחר, או שמה עשרת האחרונים חייבים במעשר, וחמשת הראשונים פטורים שאין להם עם מי להצטרף —

בהמשך הענין.

ב. כתב בפירוש המיוחס לרש"י, [וראה גם ברש"י מכתב יד בעמוד א בסוף העמוד]: לא שיכוין שיוציאנו בעשירי, דהא כתיב "לא יבקר", אלא כמדומה [בצאן קדשים ביאר את כוונתו, ש"לא יבקר" היינו שלא יוציאנו אלא יצא מאליו, וכמו שפירש רש"י לעיל נג ב לאו זה, וראה בהערה שם]. כגון שמנאן רבוצים או עומדים דהשתא אפשר לכווני דליהוי אחד מן האלולין עשירי, אבל אם היה מעבירם בפתח תחת השבט, לא ידע הי נפיק בריש עשרה, והכי נמי אמרינן לקמן רבוצין או עומדין, הרי אלו מעושרין. פירוש המיוחס לרש"י. אבל התוספות כתבו: לא יתכן לאסור כאן משום לא יבקר, כדאסר אפוקי בעל מום בריש עשרה בריש

אלוליים ועשר בהמות משאר חדשים, אם כן, כשאנו אומרים "האלולים מתעשרים לעצמן" הרי אנו מחמירים מספק, אבל כשנולדו לו חמש באב וחמש באלול ואנו אומרים שאין הם מצטרפים, אנו מקילים מספק במצוה דאורייתא, כי אנו פוטרים את אלו שנולדו באב מלעשר, והיה לנו לומר שיעשר, ולא יקריב את העשירי — מחשש חולין בעזרה — אלא ימתין עד שיפול בו מום! זו אינה קושיא, כי "עשירי" ודאי אמר רחמנא ולא "עשירי" ספק, כדלקמן בעמוד ב.

1. א. אבל אם לא יטול אחד מן האלולים, יש כאן חשש חולין בעזרה, וצריך שיטול בשני הצירופים אותה בהמה, וכפי שיתבאר כל זה

שלא נולדו באלול], ובאופן זה יתכן שמביא הוא חולין לעזרה, כי אם יטול בצירוף הראשון משל אב, הרי יתכן שאחד באלול הוא ראש השנה למעשר בהמה, ואתם של אב פטורים משום שאין להם צירוף מאותה שנה, והעשירי שנטל מביניהם חולין הוא בעזרה. וכן אם יטול בצירוף שני מאותן שנולדו בתשרי, הרי יש לחוש שאחד בתשרי הוא ראש השנה למעשר בהמה, ואין האלולים מצטרפים, וגם נתעשרו כבר בצירוף ראשון, ואותן חמש שנולדו בתשרי עדיין לא נתחייבו במעשר, וכשנטל אחד מהם למעשר הרי הוא חולין בעזרה –

אבל עכשיו שנטל אחד מן האלולים בצירוף ראשון ונטל אותו עצמו בצירוף שני, (4) הרי ממה נפשך אין כאן חולין בעזרה.

חמש משנה זו ויעשרם. אין אומרים כן, אלא משהכניסם לדיר להתעשר עם האלולים כבר נפטרו, ומשום שעל ידי זה כבר אינו יכול לצרפם עם חמש אחרות שיוולדו לו, כי "עשירי" ודאי אמר רחמנא, ולא "עשירי" ספק, ושמא יצא בעשירי אחד מאלו שנולדו בתשרי, והוא הרי ספק עשירי, כי שמא נתעשר כבר בצירוף הראשון כי אחד באלול הוא ראש השנה, (2) ונמצא שהכנסת כל החמש עשרה לדיר פטרה את כולם: אלו של אב פטורים ממה נפשך, ואלו של תשרי, כיון שהכניסם לבית הספק, נפטרו אף הם. (3)

ומקשינן עלה: פשיטא! ?

ומשנינן: מהו דתימא לגזור דילמא אתי למישקל מהנך [שמא יטול לעשירי מאותם

פירקין [נג ב].

ובפשוטו היה נראה בכוננת התוספות, שאיסור "לא יבקר בין טוב לרע", דהיינו, בין תמים לבעל מום, לא נאמר אלא באופן זה, שמבקר להוציא את התם משום "מבחר נדריכם", כמו שכתב רש"י בחומש, או שמבקר להוציא בעל מום, כעין סוגיית הגמרא שהביאו התוספות. וכן פירש בצאן קדשים.

אבל בחזון איש [בכורות כז ה] ביאר דבריהם: כיון דהוא מסייע במעשיו להיות העשירי מבורר, ובלי סיוע דידיה לא יהיה העשירי ודאי, באופן זה לא נאסר. ועוד, דמצוה שיצאו מעצמן אם אפשר, אבל בלא אפשר אין כאן מצוה זו, וראה עוד שם.

2. נתבאר על פי רש"י מכתב יד, שכתב: אם כניסם לדיר עוד [שוב] וגם טלאים העתידיים לבוא, שמא יצא אחד מאלו [שנולדו בתשרי] בעשירי, והוה ליה עשירי ספק, דשמא אין זה ראוי למעשר שכבר נפטר, דלמא הוי אלול ראש

השנה.

אבל בפירוש המיוחס לרש"י נראה שהוא מפרש כפשוטו, דבכל אופן העשירי הוא ספק ואפילו אם יצא בעשירי אחד מאלו שנולדו אחר תשרי, כי אם חמש הבהמות שמתשרי כבר נתעשרו, ממילא אין הם מצטרפים למנין כלל. [ומלבד שיש לעיין למה לא פירש רש"י כן, עוד יש לעיין: אם אך ספק הוא שמא יצא בעשירי הנולד בתשרי, למה נפטור לגמרי, והרי נאמר, שמא לא יצא בעשירי. גם יש לעיין: למה אי אפשר לכוין שלא יצא בעשירי, וכמו שהוא מכוין עכשיו שיצא אחד מן האלולים. וראה עוד ברש"י מכתב יד בעמוד זה ד"ה קפץ, ובמה שנרשם בהערה שם].

3. [לכאורה היתה יכולה הגמרא לומר גם על אלו שנולדו באב שהם פטורים כמו אלו שנולדו בתשרי, משום עשירי ודאי ולא עשירי ספק].

4. אבל אם לא יטול אותו עצמו בצירוף שני,

קא משמע לן שאין גוזרים.⁽⁵⁾

[שכט צבוע באדום, ונותן עליה מכה שיהא ניכר הצבע בבהמה], ואומר: "הרי זה מעשר".

מתניתין:

כיצד מעשרין מעשר בהמה?

ואם לא סקרו לעשירי בסיקרא, ולא [או שלא] מנאן לבהמות בשבט, או שמנאן כשהם רבוצים או עומדים מבלי להוציאם בפתח,⁽⁷⁾ הרי אלו מעשרין.

היה לו מנאח בהמות, ונטל מהם עשרה — או שהיו לו עשרה, ונטל מהם אחד, אין זה מעשר.⁽⁸⁾

כונפן — לכל הבהמות המחוייבות במעשר — לדיר, ועושה להם פתח קטן, כדי שלא יהו שנים יכולין לצאת כאחת,⁽⁶⁾ ומוציאן דרך הפתח, ומונין בשבט: א, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח, ט. והוצא עשירי סוקר אותו בסיקרא

או רבוצים, אבל "יעבור תחת השבט" משמע שמעבירם מתחתיו. ולפי זה "פתח" לאו דוקא, אלא לכתחילה מעבירם תחת השבט.

8. נתבאר על פי רש"י מכתב יד, וכן פירש הרע"ב, וכן נראה שמפרש הרמב"ם בהלכות בכורות ז א. אבל בפירוש המיוחס לרש"י מפסק באופן אחר: "ונטל מהם עשרה עשרה — ונטל מהם אחד", וכמו שפירש: שלא מנאן אחד שנים שלש, אלא עשרה בבת אחת נטל בכל פעם ופעם, ומכל עשרה נטל אחד למעשר, אין זה מעשר משום דצריך למנותן, כדי שיהא עשירי למניינא קדוש.

א. נתבאר על פי רש"י מכתב יד, וכן פירש הרע"ב. אבל בפירוש המיוחס לרש"י פירש, שהמשנה עוסקת במנויים ואף כשעדיין לא נתעשרו, כי אותם המנויים כבר נפטרו ממעשר משום "מנין הראוי", וכפי שיבואר ענין זה בגמרא. וכן פירש רש"י בכבא מציעא ו ב. [ואפשר, שלא פירש רש"י כן במשנה, משום דבגמרא לקמן נט ב מבואר, שאי אפשר להוכיח מן המשנה את דינו של רבא, כי יש לפרש את המשנה כפי שפירשה רש"י שקפץ אחד מן המעושרין ולא המנויין. ורש"י הולך כאן כדרכו, המפרש את המשנה לפי ההוה אמינא שבגמרא.

הרי שאם אחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, הרי העשירי שבצירוף ראשון הוא חולין בעזרה שאינו מצטרף לקודמים לו, ואם אחד בתשרי ראש השנה למעשר בהמה, הרי העשירי שבצירוף שני הוא חולין בעזרה, שכבר נפטרו האוללים בצירוף ראשון, ולכן יקח אותו אחד בין בצירוף ראשון ובין בצירוף שני, דממה נפשך מעשר הוא.

5. רבינו גרשום נתן טעם שאין גוזרים: דליכא למיחש, דהא אפשר שירביצם או שיעמידם לאוללים, כדי שיהיו ניכרים לו, ויכול למנותן כך, ולא אתי למישקל מאידך.

6. שאם יצאו כאחד, יהיו התשיעי והעשירי מקולקלין, כדלקמן [במשנה ס א]. פירוש המיוחס לרש"י. כלומר, שמא ימנה אותם כאחד, ואז יהיו מקולקלין.

7. משמע שלכתחילה צריך להוציאן דרך פתח, והוא דין נפרד מן הדין שצריך למנותן בשבט, שהרי כבר נזכר במשנה "לא מנאן בשבט". וצריך ביאור מה המקור לזה, שהרי בתורה לא נאמר אלא "כל אשר יעבור תחת השבט". ואפשר, שמנין בשבט שייך גם כשהם עומדים

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: אפילו הכי הרי זה מעשר.

בהמות שאינם מנויים], כלומר קפץ אחד מאלו שכבר נתעשרו, (9) לתוך אותם שלא נתעשרו ואין ידוע איזה הוא, הרי כולן פטורין, ומשום שכשיוציא את אלו שבדיר

קפץ אחד מן המנויין לתוכן [לתוך אותם

9. א. נתבאר על פי רש"י מכתב יד, וכן פירש הרע"ב; אבל בפירוש המיוחס לרש"י פירש, שהמשה עוסקת במנויים ואף כשעדיין לא נתעשרו, כי אותם המנויים כבר נפטרו ממעשר משום "מנין הראוי", וכפי שיבואר ענין זה בגמרא; וכן פירש רש"י בבבא מציעא ו ב; [ואפשר, שלא פירש רש"י כן במשנה, משום דבגמרא לקמן נט ב מבואר, שאי אפשר להוכיח מן המשנה את דינו של רבא, כי יש לפרש את המשנה כפי שפירשה רש"י שקפץ אחד מן המעושרין ולא המנויין; ורש"י הולך כאן כדרכו, המפרש את המשנה לפי ההוה אמינא שבגמרא; אבל הרע"ב שפירש כן, צ"ע, וכבר תמה עליו הרש"ש כאן].

ב. הקשו התוספות בבבא מציעא ו ב ד"ה קפץ: ליבטיל [אותו שנמנה כבר ונפטר], ברובא [של המחוייבים במעשר], וליחייבו כולהו במעשר; דהא דדבר שבמנין לא בטיל, היינו מדרבנן, [ואם כן היה לנו להחמיר שיתבטלו, ויתחייבו במעשר]; וקבוע נמי אין שייך אלא בדבר שהאיסור וההיתר ניכרין וידועין, ולא ידע מאיזה מהן לקח, כגון תשע חנויות [מוכרות בשר טריפה, ואחת מוכרת בשר כשר]; ובריה [שאינה בטילה ברוב] נמי לא הוי, כדפרישית בחולין [צו א, ד"ה מאי טעמא דרבנן]! ואין לומר, שלא נשאר בעדר רק אחד דליכא רובא, דלשון "לתוכן" לא משמע הכי.

והנה ידוע מה שדנו האחרונים, אם ביטול ברוב יכול להחיל דינים או רק לבטלם; ובפשוטו מוכח מדברי תוספות אלו, שביטול ברוב יכול להחיל דינים, שהרי אותו שקפץ פטור הוא מן המעשר, ועל ידי ביטול ברוב חל עליו

אבל הרע"ב שפירש כן, צ"ע, וכבר תמה עליו הרש"ש כאן].

ב. הקשו התוספות בבבא מציעא ו ב ד"ה קפץ: ליבטיל [אותו שנמנה כבר ונפטר], ברובא [של המחוייבים במעשר], וליחייבו כולהו במעשר. דהא דדבר שבמנין לא בטיל, היינו מדרבנן, [ואם כן, היה לנו להחמיר שיתבטלו, ויתחייבו במעשר]. וקבוע נמי לא יתכן אלא בדבר שהאיסור וההיתר ניכרין וידועין, ולא ידע מאיזה מהן לקח, כגון תשע חנויות [מוכרות בשר טריפה, ואחת מוכרת בשר כשר]. ובריה [שאינה בטילה ברוב] נמי לא הוי, כדפרישית בחולין [צו א, ד"ה מאי טעמא דרבנן]! ואין לומר, שלא נשאר בעדר רק אחד דליכא רובא, דלשון "לתוכן" לא משמע הכי.

והנה ידוע מה שדנו האחרונים, אם ביטול ברוב יכול להחיל דינים או רק לבטלם. ובפשוטו מוכח מדברי תוספות אלו, שביטול ברוב יכול להחיל דינים, שהרי אותו שקפץ פטור הוא מן המעשר, ועל ידי ביטול ברוב חל עליו חיוב מעשר. אחרונים.

ועוד העירו האחרונים, שמתבאר לכאורה מדברי התוספות, שמעשר בהמה אינו רק מצוה דרמיא אקרקפתא דגברא, אלא הוא מצוה בחפצא, ואף שאינו טובל. שאם לא כן, לכאורה לא היה שייך לומר שיתבטל המנוי ברוב ויתחייב במעשר בהמה, כיון שהגברא הוא המתחייב ולא הדבר הבטל. ומיהו כבר נרשם בהקדמה לפרק זה, שמדברי התוספות בבבא בתרא פא א גבי בכורים יש להוכיח, שמעשר בהמה כיון שאינו טובל, אינו דין בחפצא, אלא מצוה דרמיא אקרקפתא דגברא.

מבחוץ והם מבפנים, ונועות אימותיהם להן, והן יוצאות לקראת אמן.

ומקשינן: למה מעמיד אמותיהן מבחוץ כדי שיצאו בניהם, ולפקינהו אינהו [יוציא אותם בידיו]?!¹⁰

ומשנינן: "כל אשר יעבור בתיב, ומשמע: ולא שיעבירוהו."¹¹

ואכתי מקשינן: ולשדי להו ירקא [ישליך להם ירק מעבר הפתח] וליפקו ולייתו [ויצאו ויבואו]?!¹²

אמר תירץ רב הונא: לכך תיקנו חכמים שיעשה כן על ידי אמם, גזירה משום לקוח ומשום יתום, כדי שלא יוציא לקוח שאין אמו עמו, או יתום שאין לו אם, שאלו פטורים ממעשר בהמה, כדלעיל נה ב, ונו א, ואם יוציא אותם עם אחרים המחוייבים

לעשר, הרי יש להסתפק שמה העשירי שיצא הוא זה שכבר נפטר, ¹⁰ וכיון שספק הוא, אמרינן: עשירי ודאי ולא עשירי ספק, ולכן פטורים כולם.

ואם קפץ אחד מן המעושרין — כלומר, מאותם שנקבעו כמעשר — לתוכן, הרי כולם פטורים, אך היות ויש לנו ספק מי הוא מתוכם שקדוש בקדושת קרבן מעשר בהמה, הרי כולם ירעו עד שיסתאבו [יפול בהם מום], ויאכלו במומן לבעלים.

גמרא:

תנו רבנן:

[באיזה צד] [כיצד] מעשר: כונסן לדיר, ועושה להם פתח קטן כדי שלא יהו שנים יכולין לצאת כאחד, ומעמיד אמותיהן

חיוב מעשר; אחרונים. ועוד העירו האחרונים, שמתבאר לכאורה מדברי התוספות, שמעשר בהמה אינו רק מצוה דרמית אקרקפתא דגברא, אלא הוא מצוה בחפצא, ואף שאינו טובל; שאם לא כן, לכאורה לא היה שייך לומר שיתבטל המנוי ברוב ויתחייב במעשר בהמה, כיון שהגברא הוא המתחייב ולא הדבר הבטל; ומיהו כבר נרשם בהקדמה לפרק זה, שמדברי התוספות בבבא בתרא פא א גבי בכורים יש להוכיח, שמעשר בהמה כיון שאינו טובל, אינו דין בחפצא, אלא מצוה דרמית אקרקפתא דגברא.

אבל רש"י בבבא מציעא ז א ד"ה עשירי ודאי כתב: וכל עשירי שבכאן ספק הן, שאפילו יצא הפטור בחמישי שוב אין העשירי קרוי עשירי אלא תשיעי, שאין הפטור מן המנין. וראה כעין זה בהערה 2.

והרע"ב כתב: דשמא זה יצא עשירי והוא אינו ראוי לכך, שכבר נפטר. אי נמי, כל אחד מהם ספק אם הוא מנוי כבר, ונפטר, וכל ספיקא לאו בר עשורי הוא.

11. ראה רש"י לעיל נג ב ד"ה לא יבקר, שכתב, לא יבקר: משמע שהוא לא יוציאנו, אלא הוא יוצא מעצמו, ודבריו צ"ע מסוגייתנו, וראה בהערה שם.

10. מה שנתבאר בפנים שהספק הוא שמה יצא הפטור בעשירי, הוא על פי רש"י מכתב יד. ומה שנתבאר בפנים שהספיקות פטורים משום

קרא שמו עשירי מנין?

תלמוד לומר: "יהיה קודש" מכל מקום. (14)

יכול שאם היו לו מאה, ונטל מהם עשרה למעשר, או שהיו לו עשרה ונטל מהם אחד למעשר, יכול יהיו מעושירין?

תלמוד לומר: "עשירי" ואין זה עשירי, שאין משמע עשירי אלא אם מנה א, ב, ג, עד העשירי.

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: הרי זה מעשר, ואף שלא מנאן.

שואלת הגמרא: מאי טעמיה דרבי יוסי ברבי יהודה?

ומפרשינן: סבר לה כאבא אלעזר בן גומל! דתניא: אבא אלעזר בן גומל אומר:

כתיב גבי תרומת מעשר [במדבר יח]: "והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר. ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב". כלומר, כתרומה

במעשר, נמצא פוטר את המחויבים במעשר שלא כדין, וגם מביא חולין בעזרה. (12)

תנו רבנן:

כתיב: "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש לה". ודרשינן:

"כל אשר יעבור" (13) פרט לטריפה שאינה עוברת, כי אחת משמונה עשרה טריפות, היא זו שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה, וזו אינה עוברת, וממנה למדנו לכל הטריפות.

"תחת השבט" ללמדנו שמצוה למנותן בשבט.

ואם לא מנאן בשבט, או שמנאן רבוצים או עומדים ולא הוציאם דרך פתח, מניין?

תלמוד לומר: "העשירי יהיה קודש" מכל מקום.

ואין לי אלא שקרא שמו עשירי, אבל אם לא

12. כתב בפירוש המיוחס לרש"י: אף על גב דאיכא יתום דמחייב, כגון שנולד ואחר כך מתה אמו, [וכן יש לקוח שהוא חייב במעשר בהמה וכגון שלקחו קודם יום השמיני ללידתו, וכדלעיל נו א], והוא לא נפיק אלא על ידי ירקא, מכל מקום בהא דמעמיד אמותיהן של אלו מבחוץ, ליהוי ליה היכירא, ויהיה נזכר דיתום ולקוח לאו בני עשורי נינהו.

13. הגירסא שלפנינו היא "כל אשר יעבור תחת", ובשיטה מקובצת והב"ח מחקו תיבת "תחת", שהרי אין ענינה לכאן, דמ"עבור" דרשינן.

אך הרש"ש כתב לפרש, על פי מה שכתוב

בדרכי משה סימן לה בראשו בשם התשבץ שמצא כתוב בשם הר"י חסיד, שיש להעביר היד על גבי בהמה, אם תשפיל לארץ תחת ידו, ודאי כשרה. וזהו כוונת הברייתא: "כל אשר יעבור תחת", פרט לטריפה שאינה עוברת תחת. אלא שדבריו אינם כרש"י לעיל נו א ד"ה פרט לכל שמות הללו.

ובדבריו כתב ליישב, מה דהוקשה לתוספות בחולין, דאם כן, אפילו נחתכו רגליה למטה מן הארכובה לא יתחייב במעשר. ולדבריו לא קשה.

14. ראה לקמן נט א "עשירי מאליו קדוש", ובמה שיתבאר שם בהערה בשם האור שמח.

גדולה של גורן ויקב —

הרי שבשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה גדולה [כדגן מן הגורן ...], ואחת תרומת מעשר [תרומתכם]. ולמדנו:

שאומד מדעתו כמה סאין יש, ונותן תרומה לפי אומדו, (15) ובמחשבה שאינו מפריש תרומה מיד, אלא נותן עינו ליטול תרומה בצד זה, ואוכל בצד אחר (16) — וכל זה נלמד מ"ונחשב", (17)

כשב שהתרומה גדולה ניטלת באומד,

אף תרומת מעשר ניטלת באומד (1) טא-א

נד ב ד"ה בשתי תרומות הכתוב מדבר: ומהאי קרא נפקא לן אתרוייהו, דניטלות במחשבה ובאומד, ד"ונחשב" אתרוייהו קאי. ולפי פירוש זה צריך ביאור: א. מה שיין ללמוד מן הכתוב שתרומה גדולה ניטלת באומד, והרי מן התורה אין לה שיעור. ב. למה אמר "כשם שתרומה גדולה ניטלת באומד ובמחשבה, כך תרומת מעשר", והרי אדרבה עיקר "ונחשב" בתרומת מעשר נאמר!?

ואולם רש"י בגיטין לא א — הובא בתוספות כאן ד"ה אף — פירש, באומד: אחד מחמשים שאמרו חכמים, מפריש באומד, [ד"הרי] אם טעה, אין כאן איטור, דמדאורייתא חטה אחת פוטרת הכרי, דלא נתנה בה תורה שיעור, אלא "ראשית דגנך". אף תרומת מעשר: אף על פי ששיעורה קצוב מן התורה "מעשר מן המעשר", [מכל מקום] ניטלת באומד. ובמחשבה: נותן עינו בצד זה לשם תרומה, ואוכל בצד זה ואף על פי שלא הפריש, ותרוייהו נפקי מ"ונחשב", והאי דיליף תרומת מעשר מתרומה גדולה, לענין אומד [בלבד] הוא דיליף, [כי לענין מחשבה, הרי בתרומת מעשר עצמה נאמר].

1. הקשו התוספות [ד"ה כשם]: האיך נוטל תרומת מעשר באומד, והרי נמצא שהוא מרבה במעשרות, שפירותיו מתוקנים, אך מעשרותיו מקולקלים [שהרי לא הפרש המעשר אלא על השיריים, ואם כן, היתרה היא טבל, ונמצאו טבל ומעשר מעורבין זה בזה, כמבואר בתוספתא

15. כתבו התוספות: מן התורה לא יתכן בה אומד, דחיטה אחת פוטרת את הכרי, ולא נתנה בה תורה שיעור ד"ראשית דגנך" כתיב, אלא משום דבתרומת מעשר שיין אומד, ששיעורה כתוב "מעשר מן המעשר", ובתרומה גדולה נמי תקנו חכמים שיעור, שיין בה אומד. אך ראה בהערות לקמן, שלפי שיטת רש"י בסוגייתנו תיקשי: מה שיין אומד בתרומה.

16. נתבאר על פי לשון רש"י מכתב יד, וכן הוא ברש"י מנחות נה א ד"ה במחשבה.

וכתבו התוספות בד"ה במחשבה: משמע שרצונו לומר, משום דכתיב "ונחשב" שרי לאכול בלא הפרשה, ושרי נמי בשתיקה, על ידי שנותן עינו בצד זה ואוכל בצד אחר, דכל זה נפקא מ"ונחשב".

והביאו התוספות בשם רש"י פירוש אחר: שמחשב ואומר "שני לוגין שאני עתיד להפריש", אף על פי שעתה אינו מפריש כלום, [והוא לפנינו בפירוש המיוחס לו].

ופירשו את כוונתו: ורצונו לומר, דדיבור צריך [ולא מהני מחשבה ממש], ו[רק] הא דשריא בלא הפרשה, קרי מחשבה. והתוספות חלקו על זה, וסוברים, דאפילו במחשבה ממש מועיל, ואין צריך דיבור.

17. נתבאר על פי רש"י, והפירוש המיוחס לו. וכוונתם, שהן דין אומד והן דין מחשבה, הן בתרומה גדולה והן בתרומת מעשר הכל נלמד מ"ונחשב". וכן הוא מפורש יותר ברש"י מנחות